

NORMAN MANEA

ΟΚΤΩΒΡΗΣ,
ΟΧΤΩ ΤΟ ΠΡΩΙ

Διηγήματα

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΠΟ ΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ
ΙΣΜΗΝΗ ΚΑΠΑΝΤΑΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: Norman Manea, *October, Eight O'Clock*

© Copyright 1992, Norman Manea

All rights reserved.

© Copyright για την ελληνική γλώσσα Εκδόσεις Καστανιώτη Α.Ε.,
Αθήνα 2008

Έτος 1ης έκδοσης: 2011

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου ή τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κυρώθηκε με το ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, σελιδοποίησης, εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές, ηλεκτρονικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ Α.Ε.

Ζαλόγγου 11, 106 78 Αθήνα

☎ 210-330.12.08 – 210-330.13.27 FAX: 210-384.24.31

e-mail: info@kastaniotis.com

www.kastaniotis.com

ISBN 978-960-03-5239-9

ΑΥΤΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
Τ Υ Π Ω Θ Η Κ Ε
ΣΕ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ
ΧΑΡΤΙ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Το πλεχτό	9-22
Θάνατος	23-27
Μπορεί να ήμασταν τέσσερις	28-35
Κουβάρια από μαλλί ξεθωριασμένο	36-40
Το Τσάι του Προυστ	41-47
Γάμοι	48-63
Η ακριβής ώρα	64-77
Η ιστορία του μαγεμένου γουρουνιού	78-85
Ο παιδαγωγός	86-123
Καλοκαίρι	124-132
Το σημείο καμπής	133-178
Πορτρέτο μιας κίτρινης βερικοκιάς	179-190
Ο μεσότοιχος	191-209
Γλάροι στην ακροθαλασσιά	210-220
Οκτώβρης, οχτώ το πρωί	221-227

Το πλεχτό

ΘΑ

ΕΦΕΥΓΕ ΠΑΝΤΑ ΤΗ ΔΕΥΤΕΡΑ και γύριζε την Παρασκευή. Έκλαιγε, λες και μας αποχαιρετούσε για τελευταία φορά. Μπορεί την άλλη βδομάδα να μην είχε τη δύναμη να φύγει – τόσα μπορεί να συμβούν μέσα σε μια βδομάδα: ένα θαύμα, και τότε δεν θα ’ταν αναγκασμένη πια να ξαναφύγει, να μας αφήσει. Μπορεί ν’ άνοιγαν ξαφνικά οι ουρανοί και να βρισκόμασταν σ’ ένα πραγματικό τρένο, όχι σ’ αυτά τα βαγόνια που μετέφεραν ζώα, απ’ τα οποία μας άδειασαν σ’ ετούτη την ερημιά στα πέρατα του κόσμου. Θα ήταν μια καλά θερμαινόμενη αμαξοστοιχία μ’ έντονα φώτα και μαλακά καθίσματα... Καλοσυνάτες, ευγενικές κυρίες θα σέρβιραν τ’ αγαπημένα μας φαγητά, όπως αρμόζει σε ταξιδευτές που επιστρέφουν από τον άλλο κόσμο. Ή, πάλι, πριν από την Παρασκευή, τη μέρα της επιστροφής της, αυτός ο αχανής, ο τεφρός ουρανός θα γκρεμίζοταν πάνω μας για να μας καταπιεί ή για να μας λυτρώσει, αυτός ο ουρανός που περιμέναμε μια και καλή να κάνει κάποτε κάτι, ώστε όλα να τελειώσουν.

Περιμέναμε στα παράθυρα για να τη δούμε να εμφανίζεται μέσα από τις πάχνες της στέπας σαν οπτασία. Έμοιαζε άυλη, συρρικνωμένη, βαρύθυμη. Βάδιζε βιαστική, λαχανιασμένη, σκυφτή κάτω από το βάρος του σάκου της, που φούσκωνε απ’ τα μερόνυχτα του μόχθου. Απ’ τη δουλειά του ο Πατέρας κέρδιζε μόνον ένα κομμάτι ψωμί τη μέρα. Αν δεν ήταν εκείνη θα είχαμε από καιρό πεθάνει. Επέμενε πεισματικά να δουλέψει, εκείνος το ήξερε, μέχρι που τελικά της έδωσαν την άδεια να πάει στα γύρω χωριά. Πώς θα μπορούσε άλλωστε να δραπετεύσει;

Της το επέτρεψαν υποκύπτοντας στις παρακλήσεις της με κυνική μεγαθυμία – ήταν ένα παιχνίδι που άξιζε να το παίζει κανείς μόνο και μόνο για να μπορεί να το διακόπτει ξαφνικά με ακόμα μεγαλύτερη αναλγησία.

Από Δευτέρα μέχρι Παρασκευή έπλεκε για χωρικούς που δεν τους καταλάβαινε όταν της μιλούσαν. Ξέραμε πολύ καλά πως υπήρχε πάντα το ενδεχόμενο να τέλειωναν όλα εδώ, στους στρατώνες όπου μας άφηνε, ή μέσα στα ζεστά τους σπίτια όπου εκείνη δούλευε αμίλητη, για λίγες πατάτες, μια χούφτα φασόλια ή αλεύρι, καμιά φορά ακόμα και για λίγο τυρί, δαμάσκηνα ή μήλα. Μόνον εκείνη εξακολουθούσε να πιστεύει ότι θα επιβιώναμε αν δεν εγκαταλείπαμε τον αγώνα για τη σωτηρία.

Έτσι, η Παρασκευή ήταν για μας σαν ένα νέο ξεκίνημα, σαν να είχαμε κερδίσει μια επιπλέον αναστολή. Μας πλησίαζε τρικλίζοντας, καταπονημένη, σέρνοντας τα βήματά της, διπλωμένη κάτω από το βάρος του σάκου της. Η χαρά μας την ώρα της συνάντησης ήταν τόσο έντονη, που κανείς δεν μπορούσε ν' αρθρώσει λέξη. Ήταν ανταριασμένη, έκανε σαν τρελή, σαν να μην πίστευε ότι μας έβλεπε ξανά. Φτεροκοπούσε αμήχανη και τρομοκρατημένη από τον έναν τοίχο στον άλλο χωρίς να μας πλησιάζει. Με δυσκολία, αργότερα, ηρεμούσε και μάζευε τις δυνάμεις της για ν' ανοίξει τον σάκο, που τον είχε ρίξει χάμω μπαίνοντας στο δωμάτιο. Όταν έσκυβε πάνω του για να μοιράσει το περιεχόμενο, καταλαβαίναμε πως είχε συνέλθει.

Όπως το συνήθιζε, έβγαλε τώρα από το σάκο και στοίβαξε στο πάτωμα έξι σωρούς, για τις επόμενες έξι μέρες· πατάτες, κοκκινογούλια. Ξεχωριστά τρία μήλα. Κανείς δεν περίμενε τίποτα έξω από τα συνηθισμένα. Άγγιξε με το χέρι το μέτωπό της πριν σωριαστεί εξουθενωμένη στο πάτωμα. «Έφερα ακόμα κάτι». Αυτό δεν σήμαινε απαραίτητα κάποια έκπληξη. Δεν περιμέναμε τίποτα το ξεχωριστό. Είχαμε ξεχάσει πώς είναι να περιμένεις δώρα. Απορούσαμε πώς ήταν δυνατόν να κάνει ακόμα και το τόσο που έκανε.

Με δυσκολία έβγαλε κάτι από τα βάθη του σάκου της· έμοια-

ζε σαν να το τραβούσε από τ' αφτιά ή από τα μεγάλα μπροστινά του πόδια. Δεν είχε τη δύναμη να το κρατήσει στα χέρια της για να μας το δείξει. Το άφησε να πέσει από τα σκελετωμένα της δάχτυλα στα ορθάνοιχτα χείλη του σάκου. Εκεί φάνταξε πλούσιο, πυκνό.

Μόνο για τον Πατέρα μπορούσε να είναι, αυτό ήταν βέβαιο, ήταν όμως πολύ ωραίο – αλλά πάλι, γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, επειδή προοριζόταν για κάποιον άλλον, όποιος κι αν το βλεπε θα το ήθελε για τον εαυτό του. Στραφτοκοπούσε χρώματα, λες και ο μάγος που θα μας έσωζε κάποτε ήθελε να μας δείξει τι είναι ικανός να κάνει. Η νύχτα μάς κάλυψε με καπνούς, κρύο, σκοτάδι: ακούγαμε μόνον εκρήξεις, κραυγές, τις υλακές των φρουρών, κοράκια και βατράχια. Ήταν αδύνατον ν' ανακαλέσουμε στη μνήμη μας κάτι εξίσου αστραφτερό.

Δεν είχε ακόμα την ευκαιρία να το ξεδιπλώσει για να το δούμε ολόκληρο, δεν πείραζε όμως: ολοφάνερα ήταν αληθινό. Ακόμα και η ώρα του λυτρωμού μας έμοιαζε τώρα κοντά, τουλάχιστον έμοιαζε πιθανή, μια και ευλογηθήκαμε να δούμε και ν' αγγίξουμε ένα παρόμοιο θαύμα.

Ανίκανος ν' αντισταθώ πλησίασα να το χαϊδέψω. Έμοιαζε απαλό, μαλακό. Μπορούσες να το κουκουλωθείς και να μη σε νοιάζει πλέον για τίποτα. Με το χέρι μου χάιδεψα τα μανίκια του και τον γιακά. Το έσφιξα, το ζούπηξα, το γύριζα πότε από τη μαμεριά και πότε από την άλλη. Το άπλωσα και το ξεδιπλώσα· μετά το ξαναδίπλωσα για να το πάω στον Πατέρα. Θα μενα ακίνητος, κοκκαλωμένος στη θέση μου, αν εκείνη τη στιγμή άνοιγε το στόμα της για να μου πει αυτό που λαχταρούσα ν' ακούσω, ότι ήταν για μένα δηλαδή.

Θα έβαζε σε πειρασμό τον καθέναν, εκείνος όμως το είχε ανάγκη περισσότερο απ' όλους μας, γιατί εκείνος ήταν που είχε χάσει κάθε ελπίδα από καιρό.

Ήταν σφιχτοπλεγμένο· μου φάνηκε μεγάλο· αναμφίβολα για κείνον το έπλεξε. Έπρεπε να του το δώσω. Δεν ωφελούσε να περιμένω. «Όχι, δεν είναι για τον Πατέρα», κατάφερε να ψιθυρί-

σει, το ύφος της ένοχο. Στάθηκα αποσβολωμένος, κρατώντας το στα χέρια μου, τυφλωμένος από τα χρώματα κι από τη ζεστασιά του. Κατάλαβα πως δεν θα ’πρεπε ν’ ανακατευτώ, ότι από μιας αρχής θα ’πρεπε να μαντέψω πώς ακριβώς έχουν τα πράγματα.

Επιτέλους, η φουκαριάρα, έκανε κάτι και για τον εαυτό της. Στους καλυμμένους με χιόνι δρόμους της στέπας το χρειαζόταν περισσότερο απ’ τον καθέναν μας. Έπρεπε αμέσως να το σκεφτώ· έπρεπε να φέρω στον νου μου την εικόνα της όταν έφευγε. Τυλιγμένη μ’ ένα τσουβάλι, τα πόδια της φασκιωμένα με κουρέλια. Ήμουν ασυγχώρητος· τέτοια στραβωμάρα, τόση ηλιθιότητα. Από την ντροπή σχεδόν με πήραν τα κλάματα. Δεν ήθελα να τ’ αφήσω από τα χέρια μου, έμοιαζε τόσο μαλακό, τόσο απαλό, ήταν όμως δικό της κι εγώ τώρα πια δεν είχα τίποτα να πω. Το ξεδίπλωσα για να το κοιτάξω και πάλι. Τώρα δεν μου φάνηκε και τόσο μεγάλο. Το έπλεξε για τον εαυτό της· μια φορά στη ζωή της σκέφτηκε τι είχε ανάγκη η ίδια.

Στράφηκα και πήγα στην πιο προφυλαγμένη, την πιο ζεστή γωνιά του δωματίου, εκεί που κειτόταν κουλουριασμένη η καλή νεράιδα.

«Το πλεχτό είναι για τη Μάρα», είπε.

Σκοτείνιαζε και δεν την έβλεπα πια. Δεν ξέρω αν μου χαμογέλασε, όπως μου φάνηκε, ή αν κατέρρευσε, όπως συνέβαινε συχνά. Μια πορφυρή, μια παγωμένη πάχνη κατέβηκε και με κάλυψε.

Μου ήταν αδύνατον ν’ αντιδράσω: δεν σάλευα, το κεφάλι μου χωμένο μέσα στη γλύκα του, στη γλύκα των μανικιών του· φώλιασα και ήθελα να παραμείνω εκεί, να μην ξαναφύγω ποτέ. Γρήγορα ωστόσο ένιωσα τη σιωπή που διαπερνούσε την πυκνή θαλπωρή του πλεχτού να βαραίνει και να γίνεται αφόρητη.

Χωρίς να το ξανασκεφτώ πήγα και το απίθωσα στα χέρια του κοριτσιού. Την άλλη μέρα το κοίταξα με μεγαλύτερη προσχή. Δεν έμοιαζε πια τόσο σπουδαίο. Πρώτα απ’ όλα ήταν όλο κόμπους, φαινόταν καθαρά αυτό. Το γύρισα απ’ την ανάποδη και το έδειξα στη Μάρα για να την πείσω: ο ένας κόμπος πάνω στον άλλον λες και είχε γίνει από υπολείμματα μαλλιού. Όσο για το

χρώμα – ήταν αλήθεια βέβαια ότι σε ορισμένα σημεία επικρατούσε το κόκκινο, κατά τα άλλα όμως ήταν μια ανεκδιήγητη ανακατωσούρα, δεν έβγαζες νόημα. Λευκό με γκρίζο, ένα ίχνος κίτρινου, μαύρο, υπολείμματα πράσινου κι ενός άλλου σκουρότερου πράσινου, μια ρίγα σταχτιά, λίγο καφέ σαν σαπισμένο χώμα κοντά σε πορφυρό-δαμασκηνί: πιο πάνω λίγο τριανταφυλλί, το χρώμα του ζαμπόν, και παραδίπλα ένα κοκκινοκίτρινο ράμφος πουλιού. Ασφαλώς δεν ήταν κατάλληλο για ένα κορίτσι αυτό το πλεχτό. Ήταν ολοφάνερο. Δεν της το είπα όμως. Η θέση της Μάρας ήταν ξεχωριστή, έτσι έλεγαν, κι έτσι έπρεπε να παραμείνει πάση θυσία.

Την αγαπούσαμε υπερβολικά και τη φροντίζαμε περισσότερο απ' ότι φροντίζαμε τον ίδιο μας τον εαυτό – διαρκώς αυτό μας παρακινούσαν να κάνουμε. Δεν έπρεπε να της πω πως είναι πολύ μεγάλο για κείνην ούτε πως η λαμόκοψή του είναι αγορίστικη. Άλλωστε μπορούσε κι από μόνη της να το δει – ήταν αρκετά μεγάλη, για να το κάνει όμως αυτό θα 'πρεπε ενίστε να το βγάζει για να το δει καλύτερα. Εκείνην την άφηναν βεβαίως να κάνει ότι θέλει. Κι αφού ήθελε να το φοράει συνεχώς, της το επέτρεψαν. Κοιμόταν και μ' αυτό, ντυμένη κανονικά, τουλάχιστον τις πρώτες μέρες. Είναι αλήθεια ότι το κρύο μέρα και νύχτα ήτανε τσουχτερό, ιδιαίτερα τη νύχτα. Αν όμως επιχειρούσες να σκεπαστείς και μ' άλλα σκεπάσματα, πάντα η ίδια συμφορά: ψείρες. Γδύσου, πλύσου, φόρεσε άλλα κουρέλια, καθαρά· τα βράζουμε ύστερα κι ελέγχουμε προσεχτικά όλες τις ραφές, αλλιώς: καταστροφή. Ήξερα θαυμάσια πως δεν θα ανέχονταν ποτέ να κοιμηθώ κι εγώ τρεις νύχτες στη σειρά με τα ίδια ρούχα· εκείνην την άφησαν όμως, αν και απ' όλους μας εκείνην πρόσεχαν περισσότερο. Έτσι κι έφτανε στ' αφτιά τους πως κάποιος αρρώστησε στην άλλη άκρη του στρατοπέδου, άρχιζαν να την εξετάζουν πανικόβλητοι, την άγγιζαν στο μέτωπο, στον λαμό, έφαχναν τα μαλλιά της, τα μάτια, τα νύχια της. Τι φρίκη αν, παρ' ελπίδα, το μέτωπο ή τα χέρια της ήταν ζεστά...

Εκείνη πρέπει πάση θυσία να επιστρέψει ζωντανή, σιγοφιθύ-

ριζαν κάθε φορά. Από λάθος βρέθηκε ανάμεσά μας. Τι θα έλεγε ο κόσμος αν απ' όλους εμάς χανόταν εκείνη κι εμείς επιστρέφαμε; Ότι νοιαστήκαμε μονάχα για το τομάρι μας; Ή μάνα της μπορεί να ήξερε πού ήμασταν και να ήταν τώρα στον δρόμο με τα χαρτιά στο χέρι για να πιστοποιήσει την αλήθεια. Το κοριτσάκι δεν είχε καμία σχέση με την κατάρα που μας βάραινε· ήταν αθώα. Την έστειλαν σε μια παλιά οικογενειακή φίλη, να τη φιλοξενήσει μερικές βδομάδες, μακριά από το νοσοκομείο που εισήχθηκε η μητέρα της. Όταν μας βρήκε το κακό ήταν κι εκείνη ανάμεσά μας, την πήραν κι έφτασε ως εδώ. Δεν τους περίσσευε χρόνος ν' ακούσουν εξηγήσεις· δεν μας πίστεψαν. Κι εμείς, ασφαλώς, κατά την άποψή μας, ήμασταν αθώοι· αυτό φωνάζαμε όλοι, για να κρατούμε ζωντανή την ελπίδα. Θεωρούσαμε όμως την περίπτωση της φιλοξενούμενής μας πολύ πιο σοβαρή απ' οτιδήποτε άλλο. Αν τα πράγματα δεν ξεκαθάριζαν και το κακόμοιρο το παιδί παρέμενε φυλακισμένο μαζί μας καθ' όλη τη διάρκεια, θα 'πρεπε, σε κάθε περίπτωση, σ' αυτό συμφωνούσαμε όλοι, να είναι το τελευταίο – απ' όλους μας να επιζήσει αυτό. Το σιγοψιθύριζαν στις γωνίες, εκεί που το κοριτσάκι δεν μπορούσε να τους ακούσει· παράβγαιναν αναμεταξύ τους για το ποιος θα την προσέξει καλύτερα· δεν ήξεραν τι να πρωτοκάνουν για να την ευχαριστήσουν, πώς να την προφυλάξουν απ' το κακό. Έπρεπε να το καταλάβω ότι το δώρο δεν μπορούσε παρά να είναι δικό της, κι ότι θα της επέτρεπαν να κάνει ό,τι θέλει μ' αυτό.

Μόλις τώρα, την τέταρτη μέρα, μπόρεσα να το κοιτάξω χωρίς να ταράζομαι. Ήταν ένα θαύμα, έπρεπε να το παραδεχτώ. Μπορούσα να την παρακαλέσω να μου το δανείσει, έστω και για μια νύχτα μονάχα. Θα μου το έδινε, θα μου το χάριζε κιόλας, αν το ξητούσα. Ήταν πάντα καλή μαζί μου. Δεν θα μας άφηναν όμως, το ήξερα, μπορούσα ωστόσο να το θαυμάξω για ώρες με την ησυχία μου. Ούτε ο κορυφαίος των μάγων δεν θα 'ταν ικανός να κάνει κάτι που να το ξεπερνά. Οι κόμποι το έκαναν ανθεκτικότερο, πιο ζεστό, εμποδίζοντας τη θερμότητα να δραπετεύσει, ενώ η επιφάνεια του πλεχτού παρέμενε λεία και απαλή. Όσο για τα

χρώματα – αλλόκοτες νησίδες χρωμάτων, αλλού μαύρο, αλλού πράσινο, αλλού μπλε, μπορούσες να τις διατρέξεις και να βυθίσεις μέσα τους όσο ήθελες τα δάχτυλά σου, το βλέμμα σου, φτάνοντας κάποτε σ' ένα σημάδι κόκκινο, το χρώμα της αφρικάνικης άμμου, σε μια στάλα σύννεφο τεφρό –μια αχτίδα χρυσή να το αχνοχαϊδεύει– στον ήλιο, στα λουλούδια. Μια ολόκληρη μέρα δεν θα ’ταν αρκετή για να τα εξερευνήσει κανείς με επάρκεια όλα, όλους αυτούς τους κόσμους που αναδιπλώνονταν μπροστά σου και σε ζάλιζαν. Δεν μου έφτανε ο χρόνος για να το βαρεθώ, ούτε μπορούσα να το δανειστώ και ύστερα, φορώντας το συνέχεια, να φτάσω στο σημείο να με αφήνει αδιάφορο.

Την επόμενη βδομάδα τα μάγουλα της Μάρας έκαιγαν από τον πυρετό. Στο τέλος το άφησε, το παράτησε στη γωνιά κοντά στο παράθυρο. Το κοίταζα, το σκεφτόμουν, δεν το άγγιζα όμως, αν και το λαχταρούσα.

Η υγεία της χειροτέρεψε· πέθαινε. Από τότε που αρρώστησαν οι παπούδες μου, ήξερα πώς αρχίζει και πώς τελειώνει κάτι τέτοιο. Δεν θα κρατούσε πολύ, ήταν αδύνατον να τη βοηθήσουν. Ήξερα πως οι ώρες που καλυτέρευε, χαρούμενη ξανά και ομιλητική, ήταν απατηλές.

Σ' αυτή την περίπτωση δεν θα ’χε πια λόγο να μη μου το δώσει. Η αρρώστια θα επιδεινωνόταν. Οι μέρες μεγάλωναν, μοιάζαν ατέλειωτες· ο θάνατος πλησίαζε, το αισθανόμουν, το ένιωθα. Ανήσυχος περίμενα να δω το λατρευμένο κοριτσάκι ξαφνικά να ξυλιάζει. Ισως αν μου το πρόσφερε τώρα... κάτι απολύτως δικαιολογημένο, που θ’ άλλαζε όμως την πορεία των πραγμάτων. Θα μου το έδιναν χωρίς δεύτερη σκέψη αν θεωρούσαν πως με την πράξη τους αυτή θα την έσωζαν – άλλωστε δεν ήταν δικό μου το λάθος, όπως και να το κάνουμε, δεν έφταιγα εγώ που αρρώστησε, εξάλλου ούτε κι εκείνοι μπόρεσαν να βρούνε φάρμακα.

Δεν ανακατεύτηκα σε ό,τι επακολούθησε, ούτε και στις θρηνωδίες τους όταν ήρθε η ώρα να τη θάψουν, μαζί με όλα της τα πράγματα, κοντά στους παπούδες μου, στην άκρη του δάσους.

Περίμενα με την ψυχή στο στόμα, ελπίζοντας πως θα το ξεχάσουν. Η Μητέρα όμως το άρπαξε και το πέταξε αγριεμένη πάνω σ' όλα τ' άλλα.

'Εμειναν ακόμα λίγο κοντά στο κοριτσάκι, κλαίγοντας σφιχταγκαλιασμένοι, τ' αναφιλητά να τους πνίγουν. Δεν ήταν μέλος της οικογένειάς μας, ήταν όμως η πρώτη που ακολούθησε στον τάφο τους παππούδες μου. Έγινε μια από μας, συγγενής μας. Μόλις ετοιμάστηκαν για να βγάλουν το φέρετρο έξω από το σπίτι, ο Πατέρας άπλωσε το μεγάλο του χέρι, ψαχούλεψε λιγάκι, το βρήκε, το τράβηξε και ύστερα το άφησε να πέσει δίπλα του. Η Μητέρα το είδε· τον κοίταξε ώρα πολλή, δεν είπε όμως τίποτα· παραδέχτηκε ότι ήταν κρίμα να πάει χαμένο.

Γυρίσαμε αργά από το δάσος, τρέμοντας όλοι. Έβρεχε και η λάσπη κόλλαγε στα κουρέλια μας. Μουσκεμένοι σβώλοι χώματος σκέπασαν τη Μάρα. Από τότε που έφυγαν οι παππούδες μου ήξερα πως δεν υπάρχει γυρισμός, πως κι εκείνη δεν πρόκειται να ξαναγυρίσει. Θυμήθηκα πώς φώλιαζε στην αγκαλιά μου για να προστατευτεί από την παγωνιά, τα χέρια της γύρω από τον λαμό μου. Λατρεύαμε το πλούσιο γέλιο της. Αμίλητοι ξαπλώσαμε στο λασπωμένο δάπεδο κι εκεί μας βρήκε η νύχτα.

Κοντά του δεν πήγα, ούτε το άγγιξα. Μόνο μια δυο κλεφτές ματιές έριξα στο σημείο που ήταν, εγκαταλελειψμένο, άψυχο, μελαγχολικό. Την άλλη μέρα κανείς δεν μου είπε να το πάρω, αν και η ατμόσφαιρα στο δωμάτιο ήταν πιο νοτισμένη και παγερή. Τη Δευτέρα η Μητέρα ξανάφυγε το ίδιο απόγευμα, μετά τη δουλειά, ο Πατέρας το έριξε στους ώμους μου. Ένιωσα τα μανίκια του να γλιστρούν στο στήθος μου. Τα φόρεσα και χώθηκα στη θαλπωρή του. Ταίριαξε πάνω μου λες και είχε γίνει ειδικά για μένα. Θα βγαίνα στην αυλή να το επιδείξω ή θα μπορούσα τουλάχιστον να καμαρώνω κάνοντας βόλτες στο δωμάτιο, αλλά δεν τόλμησα. Μαζεύτηκα· είχα επιτέλους αυτό που μέρες τώρα λαχταρούσα. Έτρεμα, μου ήταν αδύνατον να ελέγξω τον εαυτό μου.

Η χαρά μου ωστόσο δεν κράτησε. Την επομένη ένιωσα τα μανίκια να κρέμονται από τους ώμους μου ξεψυχισμένα. Ήταν

η ένδειξη. Έτσι ακριβώς άρχισε και με τους παππούδες μου και ύστερα με τη Μάρα. Η αρρώστια ήταν εδώ, κοντά, καιροφυλακτούσε· εισχωρούσε αθόρυβα, σταλιά σταλιά, απαρατήρητη, για να ξεσπάσει ξαφνικά τις βραδινές ώρες και τότε οι μολυσμένοι σφάδαζαν, θολωμένοι από τον πυρετό, και κατέρρεαν ύστερα, ανίκανοι ν' αρθρώσουν λέξη.

Ξεσπούσε ταραχή: γύρευαν φάρμακα από τους γείτονες, έστω μιαν ασπιρίνη ή λίγο οινόπνευμα. Στο τέλος έκανε την εμφάνισή του το θερμόμετρο. Ήταν το μοναδικό σ' ολόκληρο το στρατόπεδο, το φύλαγε τυλιγμένο σ' ένα κουρέλι από παλιά λερωμένη κουβέρτα μια παραλοϊσμένη. Δεν ήταν εύκολο να της το πάρεις· έπρεπε να επιμένεις πιέζοντάς τη διαρκώς. Όσπου να φτάσει στο κρεβάτι του αρρώστου το περνούσαν προσεχτικά από χέρι σε χέρι, λες και ήταν φυλαχτό. Ανησυχούσαμε όλοι μη σπάσει, και τότε η τελευταία μας πρόσβαση στον φυσιολογικό, στον έξω κόσμο, σ' αυτόν που εμείς παριστάναμε ότι ανήκουμε ακόμα, θα χανόταν.

Υστερα ερχόταν ο γιατρός. Έτσι έγινε και τούτη τη φορά, μόνο που στη θέση του αξιοπρεπούς κυρίου με τα ματογυάλια, του γεμάτου σιγουριά για τις ικανότητές του, εμφανίστηκε ένας καταπονημένος κουρελής, καμπούρης και φθισικός. Κι αυτόν «γιατρό» τον προσφωνούσαμε. Είχε κι εκείνος άσπρα μικρά χέρια, που δεν τα έπλενε όμως μόλις ερχόταν και όταν έφευγε. Συμβούλια και ανάλογες κινήσεις περιορίστηκαν στο ελάχιστο.

Έβαλε το χέρι του στο μέτωπο του μικρού κοριτσιού και κοίταξε ύστερα τα δάχτυλά της· έψαξε τον σφυγμό της μετρώντας τις σφύξεις δυνατά. Ξεσκέπασε το ωχρό λιπόσαρκο σώμα της, το γύρισε πρώτα από τη μα μεριά, έπειτα από την άλλη κι έδειξε με το δάχτυλό του τα σπυριά, άλλα εδώ, άλλα εκεί. Η αρρώστια είχε κατακυριεύσει ολόκληρο το μικρό της κορμί. Δεν του έμενε να κάνει τίποτε άλλο από το να σηκώσει και πάλι τα χέρια του και να ψιθυρίσει το όνομα της αρρώστιας, που θα κρατούσε μονάχα λίγες μέρες ακόμα. Ένα θαύμα, μονάχα ένα θαύμα... Υστερα γλίστρησε έξω, σκυφτός και συνεσταλμένος όπως ήρθε.

Σουρούπωνε το φως σιγά σιγά εξασθένιζε, εντελώς ξαφνικά κατάλαβα πως είχα παγώσει. Ήταν από το βραδινό αγιάζι. Συνέβαινε όμως και κάτι περίεργο· θα λεγες πως μ' εγκατέλειψε, πως δεν με προστάτευε πια. Αδρανές και ψυχρό, κρεμόταν τώρα χαλαρό από τους ώμους μου. Αυτό έφερε την αρρώστια μαζί του. Αυτό πρόδωσε και τη Μάρα, που δεν τα κατάφερε να το πάρει μαζί της όταν πέθανε. Τώρα ήταν η σειρά μου. Ήθελα να το βγάλω, να το κάψω, να το πετάξω μακριά. Ήταν όμως πολύ αργά. Τίποτα πια δεν ωφελούσε.

Δεν ήθελα να καταλήξω κι εγώ στον υγρό σκοτεινό τάφο, όπου κανείς δεν ήξερε τι τον περιμένει. Ήταν δικό μου το σφάλμα, το ήξερα. Σφάλμα η ασυγκράτητη επιθυμία μου γι' αυτά τα χρώματα και τη θαλπωρή τους. Αν είχα επιβληθεί στον εαυτό μου, αν περίμενα έστω· αν δεν καιροφυλακτούσα παρακολουθώντας τόσο ξετσίπωτα το μαρτύριο της Μάρας και όσα επακολούθησαν μέχρις ότου το φόρεσα... Δεν έπρεπε να είμαι τόσο αδύναμος κι επιλήσμων, να με διακατέχει τόση ανυπομονησία, ώστε όταν το απέκτησα να ξεσπάσω σε δάκρυα χαράς. Η ευτέλεια και η απληστία μου δεν πέρασαν απαρατήρητες, έγιναν αντιληπτές. Έπρεπε να παραιτηθώ, αν όχι απ' την πρώτη αρχή, τουλάχιστον μετά τον θάνατο της Μάρας, τότε ενδεχομένως θα είχα γλυτώσει την τιμωρία.

Δεν άντεχα άλλο· πήγα στο παράθυρο. Ο Πατέρας, κατά τη συνήθειά του, μπροστού στο στενό άνοιγμα κοίταζε έξω το μούχωμα περιμένοντας είτε το θάύμα ή μια καταστροφή. Όταν βράδιασε τον κατέλαβε απελπισία. Δεν ήξερε πώς να την κουμαντάρει.

«Η αρρώστια... η αρρώστια, δεν είμαι καλά». Στην αρχή δεν με άκουσε. Υστερα γύρισε ξαφνικά και με το χέρι του μ' ακούμπησε στο μέτωπο, μετά στον λαιμό. Με τράβηξε προς το παράθυρο και μου είπε να μετρήσω, να βγάλω τη γλώσσα μου, ν' ανοίξω τα μάτια μου. «Είσαι χλοιός, πολύ χλοιός, αλλά δεν έχεις τίποτα», μου είπε και με πήρε στην αγκαλιά του για να με κοιμίσει.

Δεν είχα τη δύναμη να μιλήσω. Του έδειξα μια δυο φορές τα μολυσμένα μανίκια. Άγγιξα με τα δάχτυλά μου τον άρρωστο

γιακά, αλλά εκείνος δεν το πρόσεξε. Είχε νυχτώσει για τα καλά. Με σκέπασε με το πλατύ του χαμόγελο, έγειρε πάνω μου, το χέρι του στο νοτισμένο μου μέτωπο.

Ξύπνησα μέσα στο φέρετρο, την ώρα που με κατέβαζαν στον τάφο, δίπλα στη Μάρα· ύστερα τίποτα. Ξημέρωνε· έτορεμα, ήθελα να τους πω πως δεν θα αντέξω ως την Παρασκευή, κι έτσι κανείς δεν θα μπορέσει να με σώσει. Γύρισε όμως το ίδιο βράδυ. Δεν διέκρινα τίποτα, μόνο ένα πυκνό σύννεφο, πολύ πυκνό, κι άκουσα πάνω από το κεφάλι μου τη φωνή της, ανήσυχη.

Ένιωθα –στον λαιμό μου, στ’ αφτιά μου– αλαφιασμένη την ανάσα της. «Δόξα τω Θεώ γύρισα πίσω εγκαίρως», έλεγε. Άκουσα εκεί κοντά και τη βραχνή φωνούλα του γιατρού που κοντανάσαινε. «Δεν έχει σπυριά, δεν έχει τα συμπτώματα». Αυτό είπε: «συμπτώματα». Τη λέξη την πήρα μαζί μου να με ακολουθήσει: κατρακυλούσα, βυθιζόμουν συμπτώματα, ακουγόταν παρήγορο, γλιστρούσα, έπεφτα· δεν ήξερα τίποτα πια. Γλιστερά ψάρια, υγρά χάιδευαν τα φλογισμένα μου χείλη, μου έγλειφαν τ’ αφτιά, έπλεα, παντού ψάρια, νερά. Κάθε τόσο απόδιωχνα τα κύματα από το στέρνο κι αγωνιζόμουν ν’ ανοίξω τα μάτια μου. Είδα τη Μάρα, κερένια, θολή· τα κοφτερά κίτρινα δόντια του γιατρού και πάλι τον τάφο.

Η αίσθηση ότι πνίγομαι πρέπει να κράτησε μέρες, όταν επιτέλους άκουσα πάλι τη γνώριμη φωνή: «Θαρρώ πως τώρα πια μπορώ να ξαναφύγω· πέρασε, ευτυχώς». Είχα ξεφύγει από του χάρου τα δόντια· με το που συνήλθα έκανα τρικλίζοντας τα πρώτα μου βήματα κατά μήκος των τοίχων, το χέρι του Πατέρα να με υποβαστάζει, προς το παράθυρο της στέπας που τα εξαφάνιζε όλα.

Κατάφερα να τον ρωτήσω αν έχω ακόμα σπυριά.

«Ποτέ δεν είχες. Δεν ήσουν άρρωστος. Ένας μεγάλος φόβος, αυτό είπε ο γιατρός. Ήσουν εκτός εαυτού, παραληρούσες διαρκώς. “Κόλλησε πάνω μου”, έλεγες και ξανάλεγες και πάλευες να σηκώσεις τα χέρια σου».

Μ’ έπιασε από τις αμασχάλες και με σήκωσε για να κοιτάξω